

Дарё. Дарё тармоғи. Дарё ҳавзаси.

РЕЖА

Дарё тушунчаси. Дарё тармоқларининг
хусусиятлари

Дарё ҳавзаси ва сув йиғиш майдони

Дарё ҳавзасининг табиий- географик
хусусиятлари

Дарё тушунчаси

Табиий чуқурликда ҳаракатланадиган, ер усти ва ер ости сувларидан тўйинадиган ва доимий сув оқимига эга бўлган табиий ўзанга **ДАРЁ** дейилади.

Пском дарёси, Муллала пости

Пском дарёси, Муллала пости

Пском дарёси, Муллала пости

Дарёларнинг турлари

Дарёлар айрим хусусиятлари бўйича бир неча турларга булинади:

- **Ўлчами бўйича** (катта $F > 50000$ км.кв, ўртача $2000 < F < 50000$ км.кв ва кичик 2000 км.кв $> F$);
- **Оқиш шароити бўйича** (тоғли ва паст текислик);
- **Тўйиниш манбаси бўйича** (ботқоқлик, кўл ва ҳ.к);
- **Сув режими бўйича** (тўлин сув даври баҳор ойларига, йилнинг иссиқ даврларига тўғри келадиган ва серсув);
- **Ўзанининг мустаҳкамлиги бўйича** (барқарор ва беқарор);
- **Музлаш режими бўйича** (музлайдиган ва музламайдиган дарёлар).

Дарёларнинг бошланиши

Булоқлар

Ер ости сувлари

Ботқоқликлар

Кўллар

Доимий қор ва музликлар

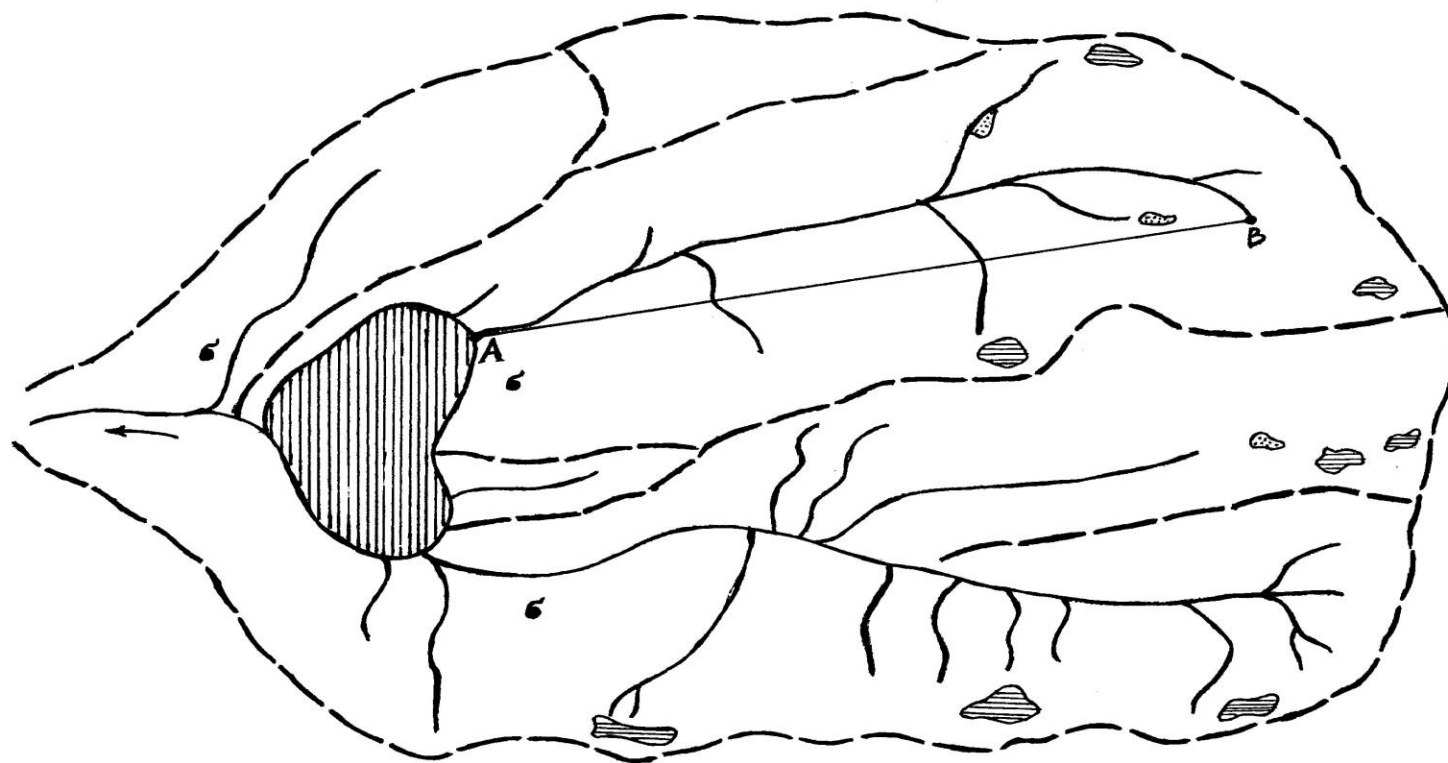

Дарё тармоғи чизмаси

Дарё тармоғи(системаси) ва гидрографик тўр

Маълум бир худудаги дарёлар, уларнинг ирмоқлари, булоқлар, кўллар, ботқоқликлар, музликлар, доимий қорликлар шу худуднинг гидрографик тўрини ҳосил қилади. Демак, дарё системаси гидрографик тўрнинг бир қисмидир.

8-расм. Дарё системаси ва гидрографик тўр.

- дарёлар, — тоғ тизмалари(сувайирғичлар),
- ☄ музлик, ☄ кўллар, ☄ булоқлар,
- ☄ сув омборлари, ← дарё оқими йўналиши.

Дарё тармоғи хусусиятлари:

Узунлиги

• Дарёларнинг бошланиш еридан қуяр еригача бўлган умумий масофаси унинг узунлиги дейилади

Дарё сойларининг зичлиги

• Дарё ва сойларнинг зичлиги (D) унинг зичлик коэффиценти орқали ифодаланади ва маълум ҳудуддаги дарёлар, сойлар, жилғаларнинг умумий узунлигининг (ΣL) шу ҳудуд майдонига (F) нисбати, яъни:

$$D = \Sigma L / F$$

Дарёларнинг эгри-бугрилиги

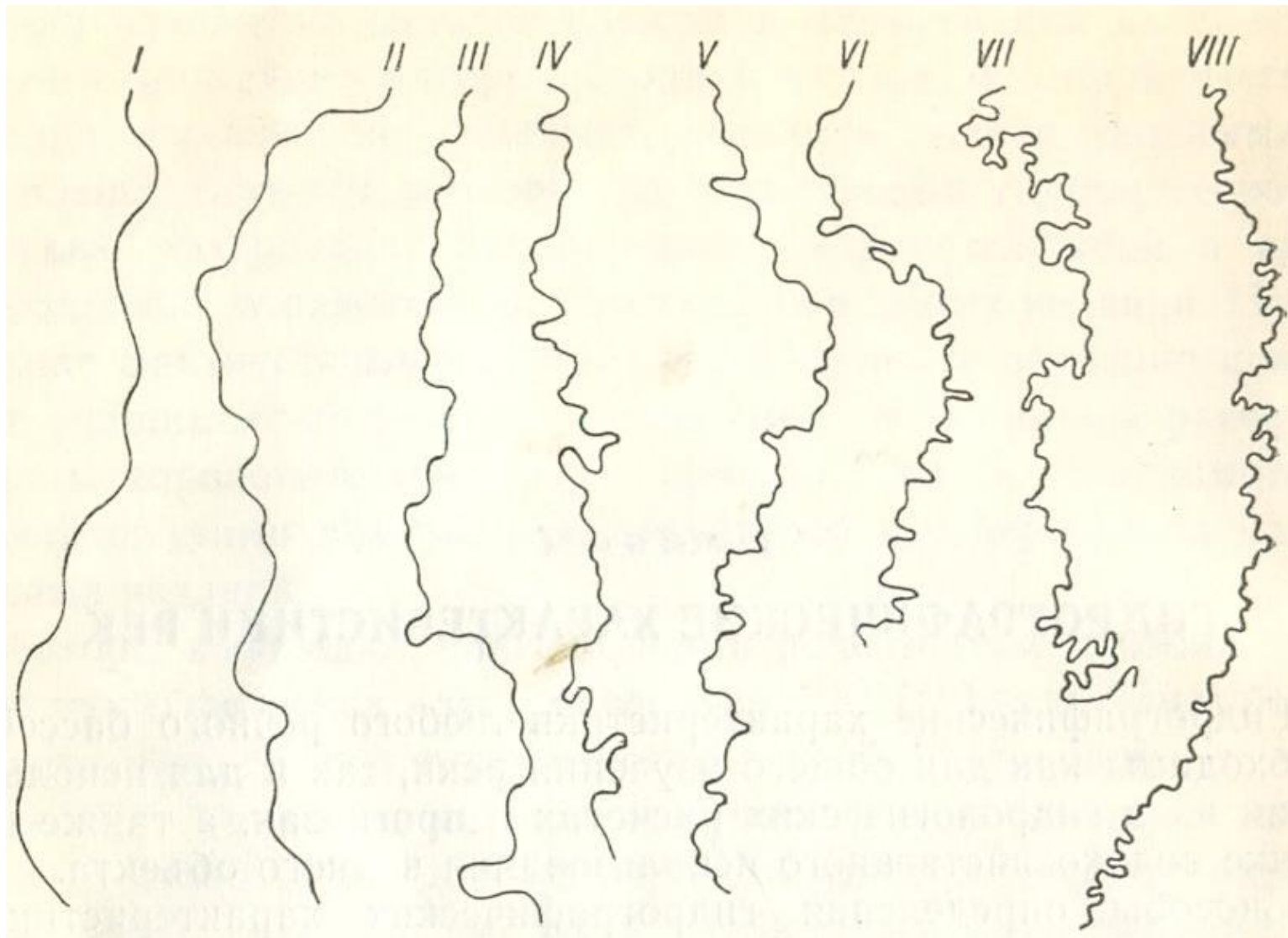
• Дарёларнинг эгри-бугрилиги эгри-бугрилик коэффиценти (R_3) билан тавсифланади.

$$R_3 = L / AB$$

Дарёнинг нишаблиги

• Дарёнинг нишаблиги (S) унинг қуяр еридан бошланиш еригача бўлган умумий масофаси (L) ва қуяр еридан бошланиш еригача бўлган умумий масофаси ($H_1 - H_2$) нисбати, яъни:

$$S = \frac{(H_1 - H_2)}{L} = \frac{\Delta h}{L}$$

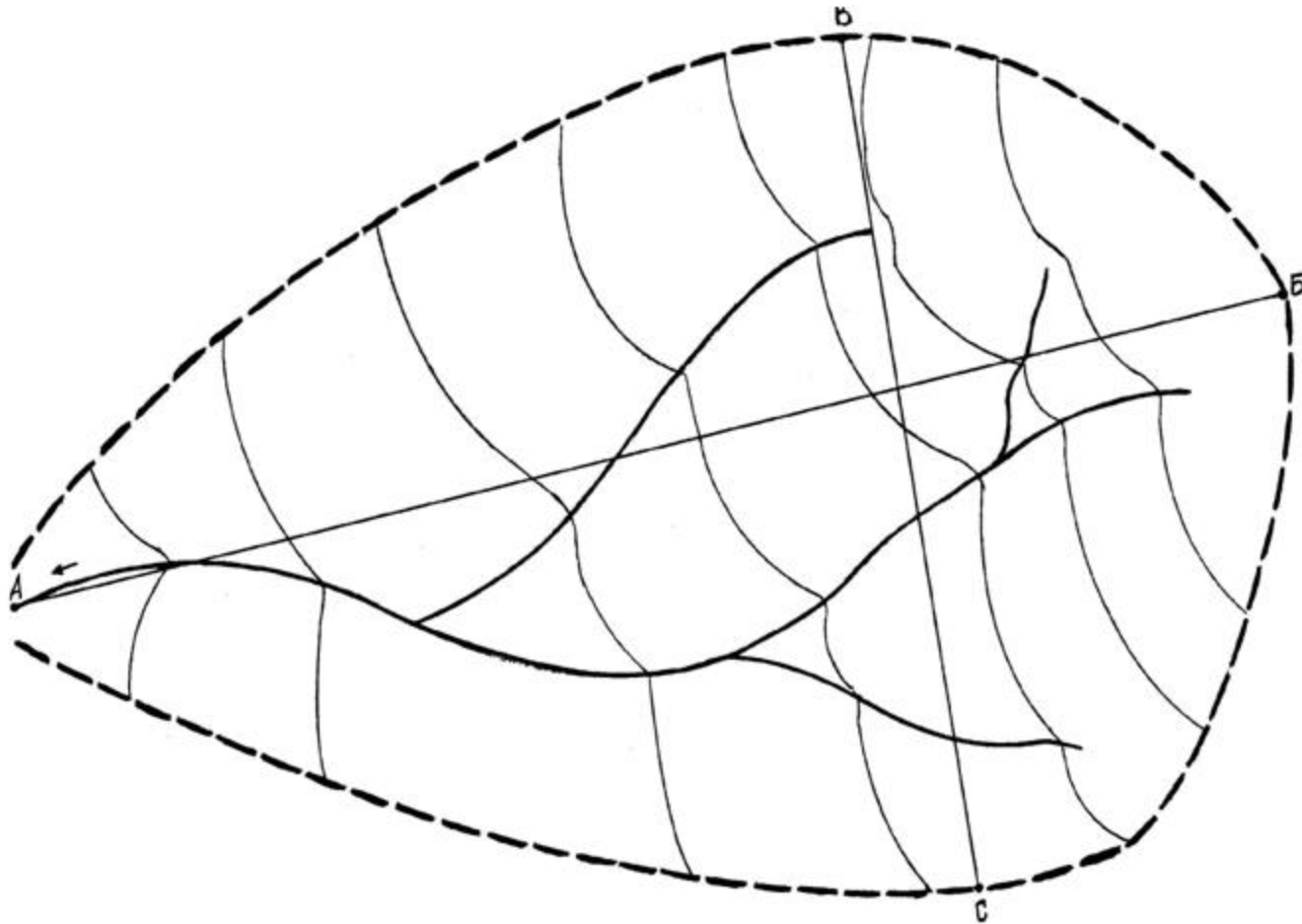

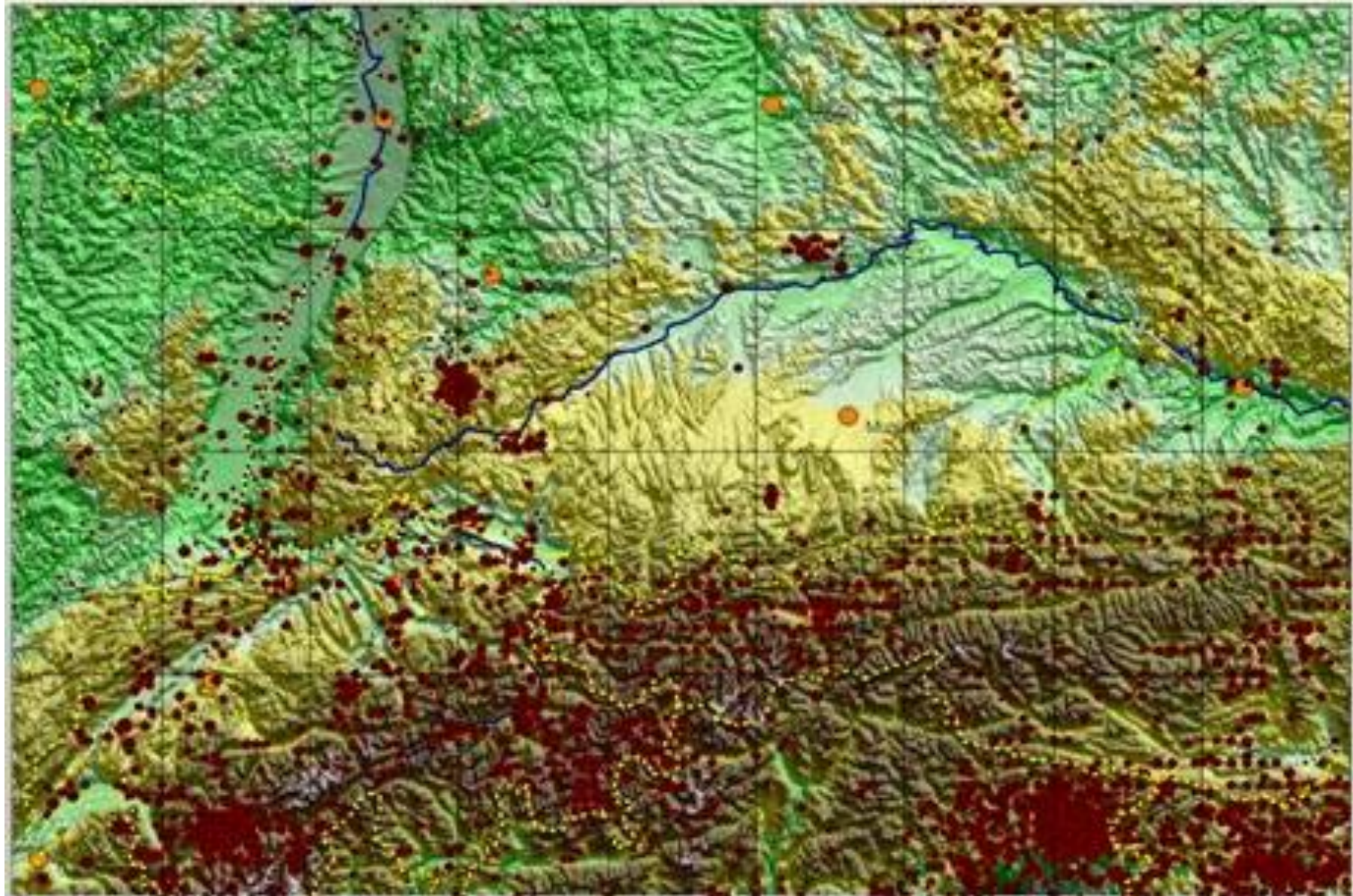
Дарёларнинг эгри-бугрилиги

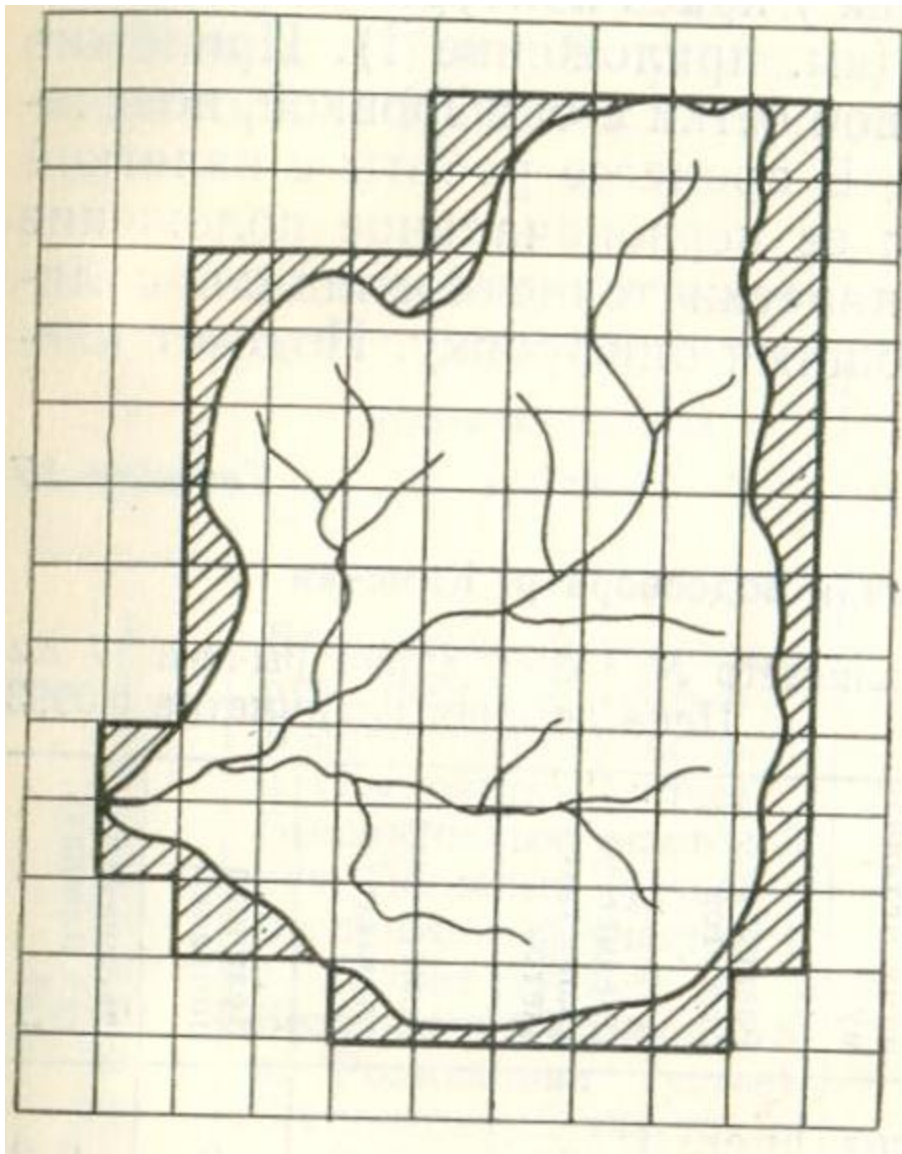
Дарё хавзаси

Қўшни дарё ҳавзасидан сув айиргич чизиғи билан чегараланган ер юзасининг бир қисми **дарё ҳавзаси** деб аталади.

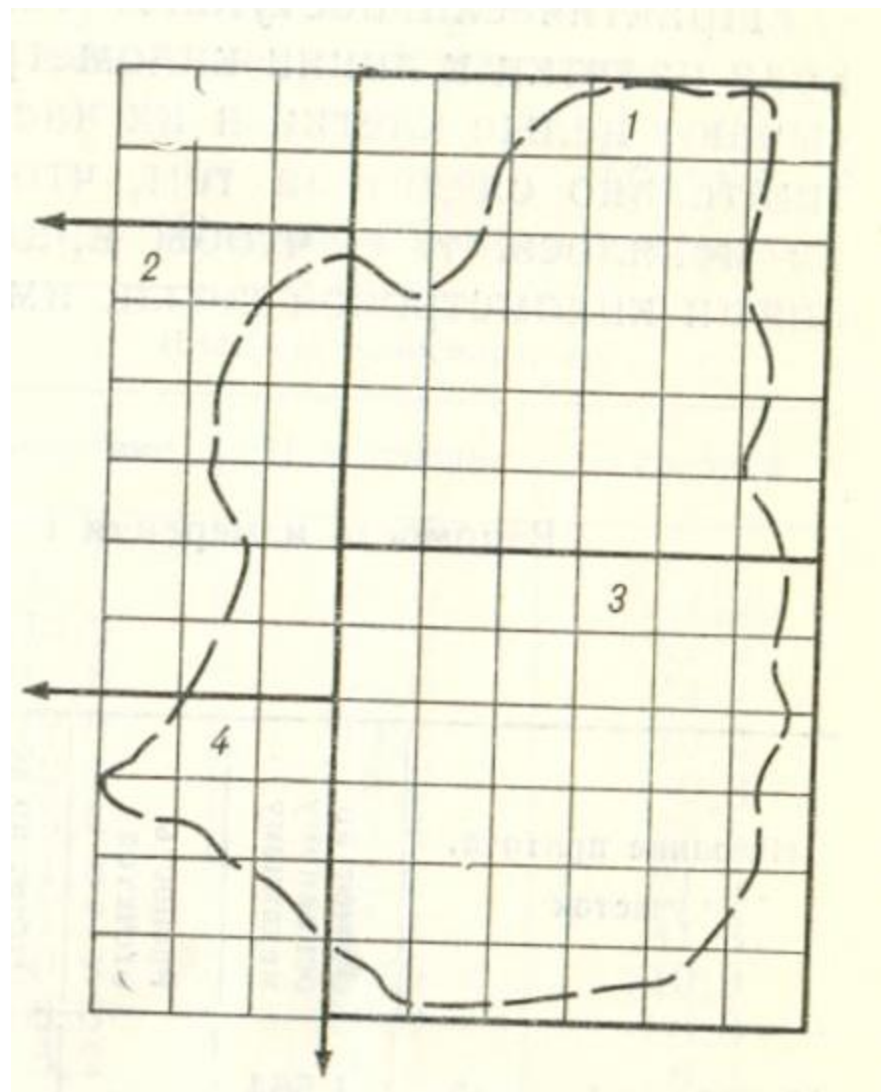

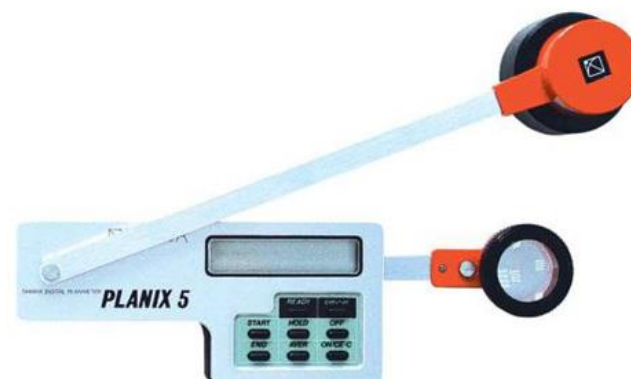
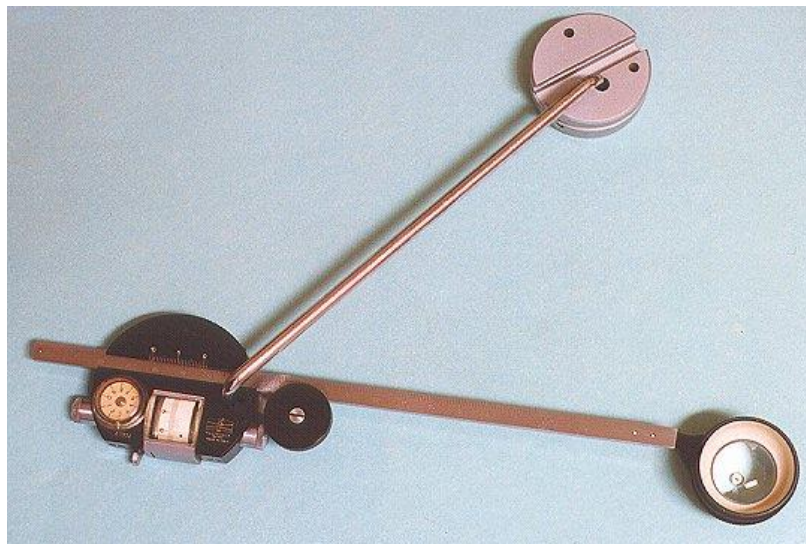
Палетка орқали дарё ҳавзасининг
майдонини аниқлаш

Планиметрлаш орқали дарё ҳавзасининг
майдонини аниқлаш

ПЛАНИМЕТР

Токомиллаштирилган КС кувриметри

Дарё ҳавзасининг табиий-географик хусусиятлари:

Иқлимий

- -----
- -----
- -----
- -----
- -----

Епқич
қатлам

- -----
- -----
- -----
- -----
- -----

Дарёларнинг гидрологик режимига таъсир кўрсатувчи табиий географик омиллар

Метеорологик
(иқлимий)
омиллар

атмосфера
ёғинлари
буғланиш
ҳаво ва тупроқ
ҳарорати

Ёпқич
қатлам
омиллари

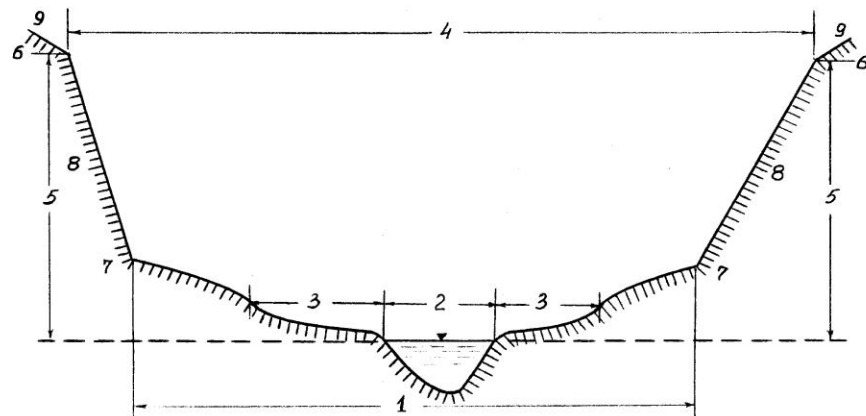
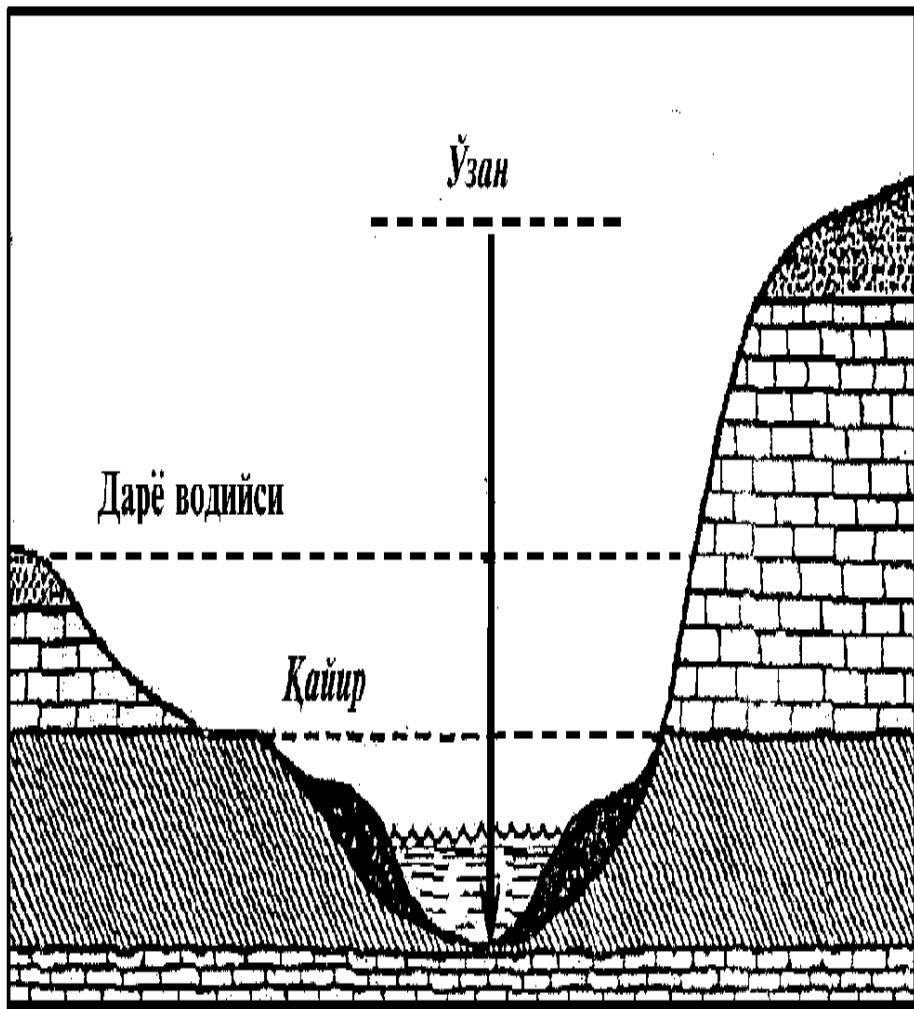
дарё ва унинг
ҳавзасининг
гидрогеологик
тузилиши;
рельефи;
тупроқ ва
ўсимлик
қоплами;

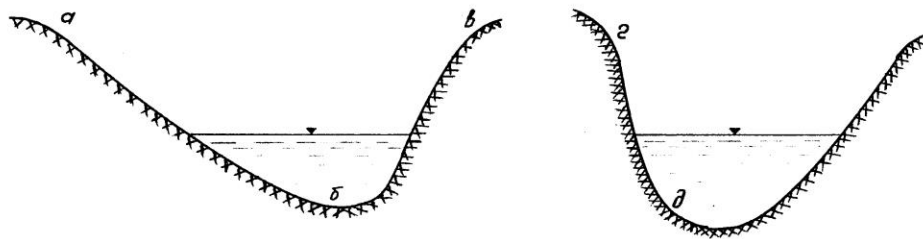

Дарё водийсининг тузилиши чизмаси

11-расм, А. Дарё водийсининг кўндаланг қирқими
 1—водий туби, 2—дарё ўзани, 3—қайир,
 4—водий кенгайи, 5—водий баландлиги,
 6—водий қоши, 7—ёнбағир пойи,
 8—водий ёнбағирлари, 9—водийга туташ ерлар.

11-расм, Б. Дарё қирғоғининг турлари
 аб—ётиқ қирғоқ, вв—нисбатан тик қирғоқ,
 гд—жарсимон қирғоқ.

Дарёларнинг тўйиниш манбалари

Ўмғирлар

Ер ости
сувлари

Дàđ, ëàđ
òўéèéìèøèéíèíã òўđò
ìàíáàè

Қор қатлами

Тоғлардаги қор ва
музликлар

Мустақил ишлаш учун топшириқ